

גנת דפּלפּלי

מתורתו של מורינו רה"י הגרמ"ז ברנדויז שליט"א

פלפולין חריפין ושעשועי דאורייתא

בגנ"א פרשיות התורה, ישנים גם חדשים

פרשת בא תשפ"ה

- משה אמר 'גם אתה תתן בידינו זבחים ועולת', וקשיא דלכאורה לא נתקיים זה מעולם, ויבואר בטוב טעם דנשתנה הדין מחמת טעם נכון.
- מאי איכא דווקא בכלב ביציאת מצרים, ויבואר שכל העצות שלמדונו חכמינו להינצל מכלב שוטה, כולו מן הדברים שאבותינו נצטיינו בהם במצרים.
- הביתוסים ביקשו להטות את החודש שיהיה הפסח בשבת, ונכנס להם אחד משלנו ואמר שהיה רואה את הלבנה, דומה לצבי ודומה לעגל ודומה לגדי וכו' וכו' דברים הנראין כחוכא ואיטלולא.
- ויבואר שהכל המשיל משלי חכמה, הנלמדים מדיני וסוגי הקרבנות, לרמוז שקלקול הביתוסים יש כאן.
- תודוס איש רומי היה עושה גדי מקולס, ושלחו לו שראוי היה לנידוי. טעם שעשה כן וטעם שהמה מחו בו.

ואמרתי לתרץ בזה דבר, דהנה באמת בבהמות מצרים היו ב' חששות, שמחמתם היה לישראל להימנע מלהעלותם למזבח. חדא, מה שאמרו בפרק אין מעמידין, דחשודין העכו"ם על רביעת הבהמות. ותרי, מה שאמרו במדרש, דנאמר במצרים 'משכו וקחו לכם מן הצאן', ולא מן העבודה זרה.

וכתיב במכת בכורות 'באלוהיהן אעשה שפטים', וכתיב 'ובכל בכור בהמה', ופירש רש"י: בכור בהמה - משום שהיו עובדין לה. וראיתי שפירשו בפירש"י הזה, מפני מה דוקא שם כתיב באלהיהן, יען כי היו עובדין בבכורות, בין באדם בין בבהמה, שבכורות הבהמות היו להם לאלילים, ובכורות האדם לכהני עבודה זרה.

ומעתה נמצא, דלא היו יכולין ליקח בהמות מהם, כי אם מן הבכורים איכא חשש עבודה זרה, ואם מן הפשוטים איכא חשש רביעה. אכן לזה יש להם עצה, שיקחו מן הספק בכורות,

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם־אֶתְּךָ תִּתֵּן בְּיָדוֹ
זְבָחִים וְעֹלֹת וְעֲשִׂינוּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ: (י, כה)

ראיתי למאור עיננו בעל החת"ם סופר שהקשה, הא לא מצינו אח"כ שלקחו עולות וזבחים מפרעה, ומה שחשב משה בלבו לעשות מפני מה לא נעשה. ובאמת מצינו בחז"ל, שכאשר הכתוב מספר לנו דבר שאירע, ומצינו במקום אחר שהכתוב שותק מזה, עושין מזה קושיא, כמו שכתוב בפסוק, שאמרו השבטים ליוסף 'אביך ציוה לפני מותו לאמור כה תאמרו ליוסף אנא שא נא לפשע אחיך', ואמרו חז"ל, והיכן ציווום, אלא מכאן שמותר לשנות למען השלום. וא"כ גם כאן הדבר צריך ביאור, אם כאן הכתוב אומר שעתידי היה פרעה להביא עולות, אמאי שתק מזה אח"כ, משמע שלבסוף לא הביא, וקשיא אמאי.

^א שמו"ר טז, ב.

^ב יא, ה.

^א יבמות סה ע"ב.

^ב ע"ז כב ע"א.

ובחידושינו לש"ס הערנו, דבסנהדרין כתבו התוס"י, שדברים שעתידה תורה לאסור משום גנאי, היה זה גנאי אצל הקדמונים לעבור עליו אפילו קודם מתן תורה, כיעו"ש לענין לוט שבא על בנותיו ונחשב לו לעוון, שמאכילין אותו מבשרו, וא"כ חשש נרבע הוא ודאי דבר מגונה מאד למזבח גם קודם מתן תורה, והיאך אמר לו משה שיתן זבחים. וצע"ק.

**וְלִכְלֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרְץ-פְּלֶבֶת לְשֹׁנוֹ
לְמַאִישׁ וְעַד-בְּהֵמָה לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר
יַפְלֶה יְקֹקֵק בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל: (יא),
(ז)**

צריך להבין, מאי איכא בכלב דייקא, אשר העלהו קרא על הנס שלא הזיק לישראל.

ונראה לפרש, בהקדם יסוד גדול ממידת הקב"ה, אשר עושה עם האדם מידה כנגד מידה, אשר לימדנו חז"ל, שבאותם חפצים ודברים או מילים שקילקל האדם את קילקולו, בו יעשה הקב"ה דינו, ובאותם דברים שהיטיב לעשות בו, ישלם לו גמולו הטוב עשרת מונים.^ט

והנה איתא במדרשות, בזכות ארבעה דברים

לקה יוסף בשחיטת השעיר, אטו אם לא היו שוחטים אותו, אלא מוציאים ממנו אבר מן החי, היתה מכירתו מתבטלת, רק הכוונה שהחפץ או הענין שחטא בהם, בהם ישלם לו הקב"ה כנגדו, ולפי שבעניני שחיטה חטא, תהא השחיטה באה בפרשת עונשו. וכן אמרו בגמרא (סוטה י"ב) על יהודה, ב'הכר נא' חטא, שאמר ליעקב 'הכר נא הכתונת בנך היא' וגו', וב'הכר נא' לקה, שאמרה לו תמר 'הכר נא למי החותמת ולמי הפתילים', והוא כהביאור הנ"ל וכן הרבה. וכדרך שהוא ברעה כן הוא ודאי בטובה, שהקב"ה משלם לו בה'חפצות' והענינים שעשה בהם טובה.

ישיר השירים רבה ד, כד. מכילתא בא פרשה ה. ויקרא רבה לב, ה. וע"ע פסיקתא זוטרתא שמות ו, ו. ובספר מושב זקנים לבעלי התוס' שמות אות טז. והרב בעל התורה שלמה בשמות פ"א סי' ה, אשר כרוב גובריה כידו הגדולה, בחילופי גרסאות במדרשות בזה.

דבהם אינם יכולים לעשותם קודש כי המה ספק, ואינם יכולים לרבעם משום שמא המה קודש להם.

אכן במכת בכורות, מפורסם מה שדרשו חז"ל, שהיו כל הספקות מתבררים במכת בכורות, כי הקב"ה הוא אמת והנהגתו אמת, ופירש"י דכגון שבאו עשרה רווקים מצרים על אשת איש וילדו ממנה בנים, הרי בעלה חושב שכולם בניו ופשוטים המה, אבל באמת כל אחד הוא בכור לאביו והרי זה מת, וכן כל כיו"ב היתה מכת בכורות הורגת ע"פ האמת, וא"כ בהמה שהיא בכורה במכת בכורות מיד מתה, נמצא שכל אותה העצה ליקח מן הספקות בטלה, שאחר מכת בכורות בטלו הספיקות מן הדיר, וחזרו לחטוא את כל בהמותיהם, וע"כ לא היה באפשר ליקח מהם קרבנות.

**וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם-אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדוֹ
זְבָחִים וְעֹלֹת וְעֲשִׂינוּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ:
(י, כה)**

הקשה הש"ס, לפי מאי דאמרינן דאין לוקחין בהמה מן הנכרי לקרבן כי חיישינן לרביעה, א"כ היאך אמר הכתוב דמשה אמר לפרעה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות, ומתרץ הש"ס, דקודם מתן תורה שאני.

^ה בבא מציעא טא ע"ב.

^י עבודה זרה כד ע"א.

^{יז} ע"ב.

^{יח} ד"ה נערה.

^ט וכמאמרם ז"ל (סוטה יא ע"א), 'בדבר אשר זדו עליהם', בקדירה שבישלו בה נתבשלו, והוא מענין הנהגת מידה כנגד מידה. וכאלה רבים בכל הש"ס והמדרשים, וכגון דאיתא במדרשות וברש"י (בראשית לז, ב), דבשלושה דברים הוציא יוסף דיבה על השבטים, שאוכלין אבר מן החי, ושנותנים עיניהם בבנות הארץ, ושקוראים את בני השפחות עבדים, וכנגד זה בשלושתן לקה, הוא אמר שהם אוכלין אבר מן החי, הרי כשהם מכרוהו שחטו השעיר עזים כדין, הוא אמר המה קוראים לבני השפחות עבדים, לעבד נמכר יוסף וכו'. הרי למדנו, שענין המידה כנגד מידה, אינו דווקא שיהיה לוקה כעין אשר לקו אחרים ממנו, שא"כ מאי

[כי שם הקודש אינו נכתב אלא בלשון הקודש, ולא נקרית לשון הקודש, אלא משום שיש בה שמות הקודש, כמו שכתב הרמב"ן¹⁷]. וכולהו המה דברים שהם זכויות אבותינו: שלא דיברו לשון הרע, לא שינו לבושם, ולא שינו את שמם, ולא החליפו לשון הקודש בלשון העמים, ומידה כנגד מידה ניצולו מן הכלבים.

ועוד אמרו משום שלא היו פרוצין בעריות, ואף זה בכלל החשבון הנ"ל, דאיתא ברש"י¹⁸, מפני מה קרא דוד המלך לישראל שבטי י-ה, כי הכתוב קורא אותם: 'משפחת הראובני', 'משפחת השמעוני', ראובן ושמעון לא אמר אלא ראובני ושמעוני, כדי להוציא מליבם של מוציאי לעז, האומרים שמא נשלטו נשותיהם תחת המצרים, וילדו זרע שאינו קדוש, אמר הקב"ה הריני נותן שמי עליהם, ומוסיף להם ה'י בתחילה וי'ד לבסוף, היינו שם י-ה, להראות ולהעיד על טהרת זרעם. הא למדנו, שמתוך שלא היו פרוצין, זכו לשם י-ה עליהם, והוא השם הנכתב י-ה י-ה לסלק הכלבין, וזה אשר זכו שלא יחרץ להם כלב לשונו.

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה: (יב, ב)

איתא במסכת ראש השנה¹⁹: תנו רבנן, מה קלקול קלקלו הבייתוסין, פירש רש"י, שהמה היו סבורין, ש'ממחרת השבת' האמור בתורה לענין קרבן העומר, היינו ממחרת שבת דעלמא, ולא ממחרת היום טוב דאיכרי שבת כדעת החכמים, ולפי שיד החכמים תקפה היתה, ע"כ מבקשין היו שיהיה ראש חודש ניסן בשבת, כדי שיהיה פסח בשבת, וממחרת יהיה יום ראשון כפי שיטתם.

¹⁷ במדבר כ, ה, וכ"כ בפירושו לתהלים קכב, והוא ממדרשות שיר השירים רבה פ"ד יב ועוד.
¹⁸ כב ע"ב.

נגאלו אבותינו ממצרים, שלא היו מדברים לשון הרע, ולא שינו את שמם, ולא שינו את מלבושם, ולא שינו את לשונם, ואיכא דאמרי משום שלא היו פרוצין בעריות.

והנה אמרו בגמרא¹⁹, המדבר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר 'לא תישא', וסמיך ליה 'לכלב תשלכון אותו', וקיימא לן מידה טובה מרובה ממידת פורענות, וכתב רש"י²⁰, מנין למי שנזהר מעשות עבירה זוכה לחיים לו ולזרעיותיו, קל וחומר מאדם הראשון, ומה אדם הראשון שחטא נגזרה מיתה לו ולזרעיותיו, אם במידת פורענות כן, הרי קל וחומר לנזהר במצוות שזוכה הוא וזרעיותיו. ואם כן, אם המדבר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים, הנזהר ושומר את פיו ודאי ראוי להינצל מן הכלבים.

ואיתא בגמ' יומא²¹, דמקום דאיכא מכשפות ורוח רעה, שמה מצויים כלבים שוטים, א"כ ארץ מצרים שכולה היתה מלאה בכוחות הטומאה, ומכשפין ואיצטגנינין המה מלאו את רחובותיה, ודאי תדיר היו שמה כלבין שוטיין. ואמר הש"ס שם, כלב שוטה פגיעתו רעה, מוטב לו לאדם שלא יקרב אליו כלל, אם נגע באדם מביאו לידי סכנה, אם נשכו הרי זה מת. ואמר הש"ס, אם נגע בו מה תקנתו, שיהיה זורק בגדו על הארץ לפני הכלב, ויהיה בורח בעירומו. ואם נשכו מה תקנתו, ייקח עור וניכתוב עליה 'אנא פלניא בר פלניא אמשכא דאבא דיכרו כתיבנא לך' [אני פלוני בן פלוני כותב אני עליך לחש זה], ומוסיף בלשון הקודש: י-ה י-ה י-ה יקוק צבאות אמן אמן סלה.

ומעתה יובן שפיר, דהכלב פגיעתו רעה, ומה תקנת איש אשר פגע בו, הוי אומר, בשמירת הלשון, בהטלת בגד כנגדו, בכתיבת שם האיש על עור, ובכתיבת שם הקודש בלשון הקודש

¹⁹ פסחים ק"ח ע"ב.

²⁰ ויקרא ה, ז.

²¹ פד ע"א.

²² שמות ל, יג.

קלקולים שעשו הצדוקים והבייתוסים בסוף ימי בית שני, כי מקורבים היו לשלטון הרומי, אשר ידו תקיפה הייתה בימים ההם.

וראש וראשון לקלקולם, הוא ענין קרבן התמיד, ודבר זה מבואר בגמ' תענית^ט, כי חכמי ישראל היו אומרים, כי קרבן התמיד בא מממון מחצית השקל, אשר תורמין כל כלל ישראל, אבל הצדוקים והבייתוסים קלקלו בזה קלקול גדול, ואמרו כשם שאדם תורם מכיסו זבחים ועולות לנדבה, כן הוא מנדב לקרבן התמיד. ושנים הרבה נשתבשו בקלקול זה, עד שבחסדי ה' שנה אחת גברו החכמים, ובעת ר"ח ניסן היה, אשר הוא יום שמביאין את ממון המחצית השקל למקדש, כנודע בריש מסכת שקלים, כי באחד באדר משמיעין על השקלים לאוספן מן הציבור, ובאחד בניסן מביאין אל האוצר להיות קונים בהם הקרבנות, ועד סוף אדר משתמשים בשקלים דאשתקד, ומראשון בניסן בשקלים החדשים כיעו"ש, ובאותו היום גברו החכמים, והוכרע הדין להיות מביאים התמיד מן ממון השקלים, ומני אז קבעו את אחד בניסן ליום חג גדול, המכונה 'יומא דאיתוקם תמידא'.

ומצינו בזה סימן נאה, כי חודש ניסן מזלו הוא מזל טלה^י, והתמיד מצוותו לבוא אך מן הטלה, הוא זכר כבשים בן פחות משנה, ואין עושין אותו לא מן הבקר ולא מן העזים, ואפילו לא מצאו טלה, אי אפשר בבהמה אחרת^י, וכמה נאה לו ליום שמתגלה בו מזל טלה, להיות חגו של קרבן התמיד שהוא בהמתו.

ההקדמה השנית, כי מלכות רומי היו מתנגדים ללוח השנה של חכמינו, והיו מונעין אותם מלעבר השנה, כמו שאמרו במסכת סנהדרין^י, שביקשו לעבר את שנה, 'ולא הניחם האדומי הלז', פירש רש"י היא כינוי למלכות הרשעה. וכינוי את מלכות רומי 'האדומי', כי המה מונין

ומבאר הש"ס, פעם אחת בקשו בייתוסין להטעות את חכמים, שכרו שני בני אדם בד' מאות זוז, אחד משלנו ואחד משלהם, שלהם העיד עדותו ויצא, שלנו אמרו לו, אמור כיצד ראית את הלבנה, אמר להם עולה הייתי במעלה אדומים, וראיתיו שהוא רבוץ בין ב' סלעים, ראשו דומה לעגל, אזניו דומין לגדי, קרניו דומות לצבי, וזנבו מונחת לו בין ירכותיו, והצצתי בו ונרתעתי ונפלתי לאחורי, ואם אין אתם מאמינים לי, הרי מאתים זוז צרורין לי בסדיני. אמרו לו, מי הזקיקך לכך, אמר להם שמעתי שבקשו בייתוסים להטעות את חכמים, אמרתי אלך אני ואודיע להם, שמא יבואו בני אדם שאינם מהוגנין ויטעו את חכמים, אמרו לו, מאתים זוז נתונין לך במתנה, והשוכרך ימתח על העמוד.

וכבר נתעוררו קמאי, להבין סוד חכמים וחדותם, מה ראה זה האיש על ככה לדבר דברי הווי, ולא פתח פיו מיד לומר שהבייתוסים באו לקלקל. וגם קשה, היתכן כי לא בא העד הלז, אלא לדבר פיטפוטית היתול בעלמא, ויהיה מכלה זמן הדיינים במשלי שוא מחיות ובהמות, אשר מה ענינם אצל ראיית הלבנה, ובפרט כי כדומה שגברא מעליא היה, אשר בא להציל דת משה מן המרימים ידם עליה, והיאך יהיה כשוטה בעלמא. גם אילו כן היה, הרי לא היו רבינא ורב אשי, עורכין הש"ס ומביאים כל דבריו, אלא ודאי מילי דרמיזא איכא כאן במשל ובמליצה.

ובהיותי בזה, נתתי אל לבי להבין רמזי אותו אדם, וכמדומה שזיכני החונן דעת להבינו ולהשכילו. וראשית, צריכין אנו לילך לטייל בגן התורה ולשוט בים התלמוד וליקח דברים, ואח"כ נשובה ויהיו לנו לעינינו, ונחזה נפלאות בתורת ה'. וזה החלי:

ההקדמה הראשונה, כי הנה מצינו כמה

^י יז ע"ב.

^י עי' רש"י ב"מ קו ע"ב ועוד.

^ט עי' ירושלמי ברכות פ"ד ה"א, שהגויים היו מתגרים בישראל, ושולחים גדיים לתמיד היפך הדין.
^י דף יב ע"א.

לחמה, ולפיכך שמם אדומים מלשון אדמומיות^כ, וזה שורש התנגדותם למנין השנה הישראלי, הנותן כח לחדשי הלבנה.

ההקדמה השלישית, כי כתב הרמב"ם^{כב}, שמחצית השקל אינה מטבע קבוע, אלא היא המטבע היוצא בכל דור ודור, ובימי המקדש השני היה המטבע היוצא דרכונות, ומחציתו אשר תרמו ישראל היתה הסלע.

ההקדמה הרביעית, כי מצינו חילוקי דינים הרבה, בין קרבנות יחיד לקרבנות צבור, מאיזה בהמות יבואו אלו ואלו. ומצינו לרבינו הרמב"ם, בפרק ראשון מהלכות מעשה הקרבנות, שלימדנו בזה כמה כללים, כדרכו בקודש להעמיד דברים דבורים על אופניהם בלשון צח.

ראשית, שקרבנות הציבור הבאים מן הבקר, אין לך בהם עגלים כלל, אלא פרים גדולים בלבד^{כג}. עוד יש לך לידע, כי קרבן יחיד, כגון פסח ובכור או קרבן נדבה, יכול לבוא מן גדי העזים הקטנים, כי מיום שמיני יירצה לקרבן, על כן יבוא מן הגדיים, שהוא שם זכר העזים תיכף בלידתו. אבל קרבן הציבור אינו בא, אלא מזכרי העזים שגדלו במקצת מבן חודש ומעלה, ולפיכך לא תמצא קרבן ציבור הבא מגדי שהוא בן עזים כשהוא ילד, אלא מן השעיר שהוא בחור, או מן התיש שהוא גדול ממש.

עוד יש לך לידע, כי אין לך מביאין קרבנות צבור, אלא מן הבקר ומן הצאן, אבל מן החיה הטהורה כגון צבי ואייל, אין מביאין קרבנות. אכן כתבו התוס' במסכת הוריות^{כד}, שהצדוקים היו מנדבין קרבן יחיד מן הצבי והאייל.

וגם זאת מכללי הקרבנות: כי אין בקרבנות הציבור קרבן נקבה כלל, אכן בקרבן יחיד

מצינו הרבה נקבות, וחטאת עיקר מצוותה בנקבה. ואיתא בגמ'^{כה}, שמנהג העולם היה, שהמביא קרבן חטאת מביא כבשה ואינו מביא שעירה, אע"פ שהשעירה כשרה, כי במקום ששוחטין את החטאת שם שוחטין את העולה, ואפשר שהרואה יחשוב שהיא עולה ולא חטאת, כי במקום אחד המה נעשים, והיאך יבדיל ביניהם, ולפי שהמביא את החטאת הוא בוש שחטא, ומבקש שיסבור הרואה שהביא עולה ולא חטאת, ע"כ מביא כבשה שזנבה בין ירכותיה, ואין המביט יודע אם היא נקיבה או זכר, אבל שעירה שאין לה זנב, אם יביאנה נמצא קלונו מתגלה ברבים. הא למדנו שבהמה שזנבה בין ירכותיה, זה רמז לקרבן חטאת.

והשתא ניקחה ראש ונבין, דזה האיש לא היה רוצה למנוע עצמו מן העדות לגמרי, כי חושש היה פן יבואו אחרים שאינן מהוגנים, ע"כ אמר יכניס עצמו בין העדים, ויקויים בזה 'עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה', וע"כ עשה עדות שיש בתוכה שלילת כל העדות, לפי עין של מי שהוא חכם ומחוכם, כהדיינים היושבים שם.

וזה מה שרמזו אותו פיקח, כי הוא בא לרמוז לדיינים, שהבייתוסים משבשי הדעות, המה שבאו לשבש את החודש, על כן רמז להם משיבוש אחר ששיבשו באותו היום, הלא הוא התמיד. ואמר להם, הייתי מסתכל על החודש, והיאך אני צריך לראותו, הוי אומר כטלה, כי הוא מזל חודש ניסן של קרבן התמיד, אולם תחת זאת אני רואהו 'רבוץ בין שני סלעים', היינו בין סלעי מחצית השקל של אשתקד לסלעים של שנה הבאה, כי אם זה ל' אדר, הרי יש לקנותו מסלעים הישנים, אבל אם בא א' ניסן, יש לקנותו בסלעים החדשים, והוא אינו נלקח לעיני לא מזה ולא מזה, אלא רבוץ ביניהם. זה אשר אמר, ראיתו רבוץ בין שני

^{כב} פ"א משקלים ה"א וה"ו.

^{כג} עי' שם הלכה ה.

^{כד} ג ע"א ד"ה הורו בית דין.

^{כה} סוטה לב ע"ב.

^{כו} עי' בזה נצח ישראל למהר"ל פרק יז, ומקורו בזהר חדש פר' יתרו. ועי' מגילה דף ו ע"ב, דברומי איכא שס"ה שווקים, כמנין ימי החמה. והרבה בזה בתורת הסוד, ואכ"מ.

התמידין, אשר הכינו לקנות באותו היום. ולפי שיד החכמים היתה תקפה, לקחו הממון מן שקלי הקודש, ונמצאו הצדוקים עומדים עם ממונם אשר הביאו מנדיביהם, סך ארבע מאות זוז בדיוק, וזה אשר הביאו שוחד כי היה להם בידם. והוא ביאור נפלא מתוק מדבש בחסד הי"ת.

אַל-תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבְשַׁל מְבַשֵּׁל בְּמַיִם כִּי אִם-צְלִי-אֵשׁ רֵאשׁוּ עַל- פְּרָעֵיו וְעַל-קִרְבּוֹ: (יב, ט)

בגמרא^כ: אמר רבי יוסי, תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי, לאכול גדיים מקולסין בלילי פסחים, שלחו לו, אלמלא תודוס אתה, גזרנו עליך נדוי, שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ.

ואמרו שם בגמרא: איבעיא להו, תודוס איש רומי גברא רבה הוה, או בעל אגרופין הוה. תא שמע, עוד זו דרש תודוס איש רומי, מה ראו חנניה מישאל ועזריה, שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש, נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם, כתיב בהו ובאו ועלו בביתך וגו' ובתנוריק ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור, הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם, על אחת כמה וכמה.

והנה כבר הקשו בזה כמה מגדולי המפרשים, דאם כדמסקינן דתודוס אדם גדול היה, מה ראה על ככה לעשות מנהג שאין רוח חכמינו נוחה הימנו. וגם קשה, דמאי מוכח מהא דאמר דבר אחד בענין הצפרדעים שהוא גברא רבא, וכי אדם פשוט אינו יכול לומר דבר של תורה. וגם אינו מובן, דבשלמא אם היה בעל אגרופין, הרי מחמת היראה והסכנה לא נידוהו, אבל

סלעים, רמז לקלקול הצדוקים, שמבקשים לקנות התמיד שלא מממון הסלעים הנ"ל.

ועוד הוסיף אותו חכם ומחוכם ואמר, הריני מביט בבהמת החודש הזה, היא מזל טלה, היא יומא דאיתוקם תמידא, שמצוותו להיות טלה, הוא זכר כבשים. וא"כ הרי אני צריך לראות לפני זכר של כבשים כי כך מצוותו, ותחת זאת הריני רואה אותו כעגל, או כגדי קטן, או כצבי, או כבהמה שזנבה בין ירכותיה, והרי כל אלו קרבנות יחיד המה, הבאים מממון הדיוט המנדבן. רמז להם סימן ורמז, שבעצת הביתוסים הוא מעיד, וע"כ היה הכבש של התמיד נראה כקרבת יחיד, כקלקול הצדוקים שאומרים יחיד מנדב את התמיד. ולכן אמר 'עולה הייתי מעלה אדומים', היינו בא כביכול בין משבשי הלוח, אשר מכונים 'אדומים' על שם ימות החמה כמבואר לעיל.

ומתוך שזכינו למתיקות חכמתו של אותו אדם, עתה נזכה ונבין, מפני מה דווקא ארבע מאות זוז נתנו הביתוסים, ומהו שאמר לדיינים 'אם אין אתת מאמינים לי הרי מאתיים זוז צרורים לי בסדיני', כי לכאורה מה ראייה המה הזוזים הללו.

אכן הביאור הוא, כי למדנו בריש מסכת שקלים, כי בשלוש פעמים בשנה היו לוקחין השקלים מן הקופות וקונים בהם תמידין, חצי חודש קודם הפסח, וחצי חודש קודם העצרת, וחצי חודש קודם חג הסוכות. נמצא, כי בעת ההיא ר"ח ניסן, לקחו הממון לקנות שני כבשים לכל יום, מר"ח ניסן ועד עשרים באייר, הוא חצי חודש קודם העצרת, היינו חמישים יום, וכל יום יש בו שני תמידים, היינו מאה כבשים. ואיתא במסכת מנחות^כ, האומר הרי עלי קרבן בסלע יביא כבש, נמצא נזקקו למאה סלעים, והסלע הוא ארבעה זוזים^כ.

הרי למדנו, כי ארבע מאות זוז הוא בדיוק מחיר

^כ פסחים נג ע"ב.

^כ קז ע"ב.
^כ ב"ק לו ע"ב ועוד.

דאחר החורבן עדין לא בטל דיין מצוות קרבן הפסח, אלא שרוח השלטונות לא היתה נוחה מזה, והיו רודפין את המקריבין, על כן נתמעטו במעט מעט.

ומעתה אני אומר, די ש לנו להתבונן, והוא אשר אנו מתפללים, מצינו בזה שני טעמים אשר יוצאים משורש אחד, חדא משום מלכותא דארעא, להשיב מלכות ישראל שחרבה, ותרי מלכותא דשמיא, להחזיר כהנים לעבודתם ושכינה לציון. היינו, הענין הראשון הוא כנגד אויבי ישראל, והשני כנגד אויבי ה'.

והנה קיימא לן, דכל התורה כולה פקוח נפש דוחה אותה, לבר מג' עבירות חמורות, אבל בשעת השמד, אפילו באו לבטלו ממצוה הקלה שבתורה, ייהרג ואל יעבור. וכתבו הראשונים^{כב}, דהיינו דוקא היכא שבאו להעבירו על הדת, או לבזות כבוד התורה, אבל אם באו לחייבו על זה מחמת טעם אחר של חולין, כגון להנאת הגוי, או שמבקש לשבר רוח היהודי מחמת שנאתו ולא מחמת התורה, הרי יציל את נפשו ואל ייהרג.

ומעתה אמרתי לפרש, דהנה אחר חורבן הבית בטלו מן הפסח, אבל הזכרנו כבר דהיו יכולין לעשות פסח כי טומאה הותרה בציבור, אלא שהרומאים לא הניחום לעשות כן, ע"כ כנגד זה עשו זכר לקרבן הפסח. אבל בזה נחלקו, דבארץ ישראל היו שעשו זכר לפסח בצלי והיו שמנעו מזה, כי אין חיוב בזה לבוא לידי סכנה, לעשות מענין הזה דבר גדול, כי אין לנו לחשוב שהעיקר אצלם לבטל המצווה, אלא יותר קרוב שביטלו זכר עבודת המקדש, כדי לשבר את רוח הני בריוני, אשר המה היו עיקר המלחמה. אבל תודוס איש רומי, ברומי היה גר, ושם אין

אם מחמת שהוא גברא רבא, אמאי לא ינדרהו אם עושה שלא כדין, ובשולחן ערוך^{כג} אמרו, דחכם שעשה דבר שגורם נידוי, אין ממהרים לנדותו, אלא בורחים ונשמטים ממנו, אבל כל זה בהיותו חכם בתורה, אבל הכא רק אמרו שהיה גברא רבא, כי אדם של מעלה היה, אבל לא שמענו שגדול בתורה הוא, ומפני מה יהיה משוא פנים בדבר לבל ינדרהו^{כד}.

ואנכי אמרתי, אסלול המסילה ואסלק כל אבן, עד שתהיה כל הסוגיא סובבת על ציר אחד, דבר דבור על אופניו:

הנה בדורות אבותינו אשר סמוכין לחורבן, עמדו שתי מפלגות בהנהגת ישראל, חדא היא הני בריוני אשר הנהיג בר כוכבא, אשר אמרו דעיקר המלחמה היא על הענין אשר אמרו הגויים 'לכו ונכריתם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד', היינו הקיום החומרי לבל ייכלה עם בני אברהם, ומאידך חכמי ישראל ובראשם שושילתא דנשיאה ובראשם רבי יוחנן בן זכאי, אשר היו אומרים, דעיקר המלחמה היא להציל עם השם, להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, ולבל ישמידום בשמד הרוחני, ולבל תישכח תורה מפי זרעם. ואמנם אלו ואלו אמת ממללו, כי תרוויהו צריכי.

והנה תיקנו חכמים בדור החורבן, ומכאן ואילך לכל דור ודור, תקנות לעשות מצוות ומנהגים זכר למקדש. ואף בזה יש בזה שני עניינים, חדא משום מלכותא דארעא, היינו מלכות ישראל אשר חרבה, וצריך היה להציב ציונים, ללמד לכולם שעתידה הארץ שתיבנה כהבטחת חזון הנביאים, והשני הוא משום מלכותא דרקיעא, ללמד שעתיד המקדש שיבנה, ובכל יום נחכה לו.

ומפורסם מה שכתב בספר מהר"ץ חיות^{כה},

^{כב} יורה דעה, סימן שלד סעיף מב.

^{כג} ועי' שולחן ערוך סי' שלד ס"ק לט, דגברא רבא לאו היינו תלמיד חכם, דפעמים מיקרי גברא רבא ולא הוסמך לרבי.

^{כד} ח"א סימן ב.

^{כה} הרמב"ם יסודי התורה פ"ה ה"ב.

השם המיתו עצמן, אנו אשר חייבים בקדוש השם, ודאי יש לנו להיכנס בסכנה כדי לקיים זכר לפסח, ואין לנו למלט נפשותינו, ע"י שנמעט בכבוד מצוה זו.

וזהו אשר אמרו לו, אלמלי תודוס איש רומי אתה היית חייב נידוי, כי דבר זה יש בו צד מכשול לרבים והוא מחייב נידוי, אבל כיון שאתה אדם גדול, ותוקף גדולתך בעיר רומי היא, לכן אין אנו מנדין אותך, אע"פ שיש בזה צד מכשול לרבים, כיון שלמען כבוד שמים עשית מעשיך ובעיר רומי דייקא, וע"כ אצלך לא נגזור הנידוי.

הבריונים ואין מלחמה ואין מרידה, רק יש יהודים המבקשים לקיים זכר להמצוה, נמצא דמה שהשלטונות גזרו על הפסח, הוי אומר דאין זו מלחמת עממים אלא מלחמת דת, ובזה איכא דינא דיהרג ואל יעבור, ע"כ היה עושה גדיים מקולסים, לפרסם ענין תורת הקרבן פסח בקול גדול ובדברים הניכרים לעין, למען ירום קרן מצווה זו בעיני ישראל ובעיני העמים. ובזאת נבין, הא דדרש תודוס מחנניה מישאל ועזריה ומן הצפרדעים, ופירשו התוס' דהיו יכולים לברוח ולא לבוא לידי סכנה, ובאו חנניה ומישאל וכן הצפרדעים ונכנסו בסכנה, כדי להכניס עצמם בסכנת המצוה, וע"כ אמר תודוס, ומה הצפרדעים שאין חייבים בקדוש

כתבי רה"י שליט"א יוצאים לאור ע"י תלמידיו:

בישיבה לצעירים חרות התורה, והישיבה הגדולה דרך עץ חיים

להערות והערות, לקבלת הגליון במייל, ולכל ענייני העלון: 54gana54@gmail.com
ניתן להשיג את ספרי רה"י שליט"א ברשת חנויות הספרים יפה נוף פלדהיים